

jugoslovenski komitet
pravnika za ljudska prava

amnestija

kampanja
zakon
slučajevi

Beograd

amnestija
kampanja · zakon · slučajevi

Prof. dr Stevan Lilić
Predsednik Saveta Jugoslovenskog
komiteta pravnika za ljudska prava

AMNESTIJA Pojam i pravna priroda

I.

U stručnoj literaturi (kao i većini ustavnih i zakonskih tekstova i međunarodnim dokumentima), pod *amnestijom* se, po pravilu, podrazumeva *pravni akt u formi zakona kojim se neodređenom broju lica pozitivno odlučuje o nekom krivično-pravnom stanju*.

Pravno posmatrano, sa sadržinskog stanovišta amnestija nije "homogena" kategorija i ima više modaliteta (npr. oslobađanje od krivičnog gonjenja ili ukidajnje pravnih posledica izrečene osude).

Osim toga, amnestija može biti a) *opšta*, tj. može se odnositi ("dati") na *sva* krivična dela (bez obzira na njihovu vrstu, težinu i kaznu), a može biti i b) *posebna*, tj. može se odnositi samo na *određena* krivina dela. Dok se opšta amnestija praktično nikada ne primenjuje, dotle je posebna amnestija pravilo. U tom smislu, kada se govori o amnestiji, po pravilu se ima u vidu posebna amnestija sa

određenim ograničenjima u odnosu na vrstu i težinu krivičnog dela, odnosno kazne i učinilaca.

Amnestija se, u vidu posebnog zakona o amnestiji, po pravilu, javlja neposredno nakon oružanih konflikata (npr. građanski rat, etnički ili politički sukob i sl). U ovim situacijama, pravilo je da se amnestija odnosi samo na tzv. vojna krivična dela (npr. "izbegavanje vojne obaveze"), ali ne i na tzv. obična krivična dela (npr. krađa, falsifikovanje) ili na tzv. ratne zločine (npr. genocid). Tako, na primer, prema izričitoj odredbi Člana VI ("Amnestija") Aneksa 7 ("Sporazum o izbeglicama i raseljenim licima") Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine, predviđeno je da će izbeglica ili rasejano lice koje se vrati, a koje je optuženo za zločin (odnosno krivično delo) biti amnestirano, *izuzev* ako se ne radi o "ozbiljnom narušavanju međunarodnog humanitarnog prava definisanog u Statutu međunarodnog suda za prethodnu Jugoslaviju od 1. januara 1991. godine (tj. ratni zločin), ili o "zločinu koji nije povezan sa konfliktom" (tj. obično krivično delo).¹

Posebna karakteristika amnestije je da se amnestijom pravno ne dira u samo postojanje krivičnog dela (tj. krivično delo postoji), odnosno pravosnažnost krivične presude (tj. osuda za krivično delo postoji), ali tako da izostaju pravni efekti.

¹ Uporedi: *Dejtonski sporazum*, "Naša borba", Beograd 1996, str. 101.

II.

Po sadržini, moguće je razlikovati više modaliteta amnestije. Tako se amnestija može odnositi na: a) oslobađanje od krivičnog gonjenja; b) potpuno ili delimično oslobađanje od izvršenja kazne; c) zamenu izrečene kazne blažom; d) brisanje osude iz evidencije krivičnih dela; e) ukidanje pravnih posledica izrečene osude.

a) Oslobađanje od krivičnog gonjenja

Amnestija u smislu oslobađanja od krivičnog gonjenja podrazumeva da se protiv lica na koje se odnosi amnestija, ili: (a) *ne može započeti* vođenje krivičnog postupka, ili (b) da se započeti krivični postupak *mora obustaviti*.

Oslobađanje od krivičnog gonjenja - ili kako se još naziva: *abolicija*, kao poseban modalitet amnestije, podrazumeva oslobađanje od krivičnog gonjenja lica za koje *postoji sumnja* da je učinilo krivično delo. Abolicija znači da se krivični postupak *ne može* pokrenuti (bez obzira što postoji osnov za krivično gonjenje), odnosno da se pokrenuti krivični postupak *mora obustaviti*, tj. da se krivični postupak ne može dalje voditi u slučaju da je pokrenut.

Uopšteno posmatrano, polazeći od principa legaliteta koji se primenjuje u krivičnom postupku, protiv svakog lica za koje postoji sumnja da je učinilo krivično delo pokreće se postupak utvrđivanja postojanja krivičnog dela, odnosno krivične odgovornosti, u kome se prethodno ispituju tzv. *osnovi sumnje*. Nakon toga se, u zavisnosti od rezultata ispitivanja (*osnova sumnje*), krivični postupak

obustavlja (ako sumnja "nije osnovana") ili se okrivljeno lice izvodi pred nadležni sud (ako je "sumnja osnovana"). U daljem postupku, sud odlučuje o krivičnoj odgovornosti (tj. definitivno odlučuje da li je postojalo krivično delo i da li ga je okrivljeni učinio) i, u slučaju da oni postoje, izriče odgovarajuću krivičnu sankciju (npr. kaznu zatvora, novčanu kaznu i sl).²

Primena abolicije najčešće je motivisana *političkim razlozima*, koji u određenim situacijama ili u vezi sa vršenjem određenih političkih funkcija, opravdava i/ili čini celishodnim da se krivična odgovornost jednog ili više lica *ne ispituje* i da se "stvar preda zaboravu" (npr. odustanak od tzv. impičmenta, tj. krivičnog gonjenja predsednika SAD Niksona nakon što je povodom afere "Votergate" podneo ostavku).

Sa formalno-pravnog stanovišta, abolicija se može dati pre pokretanja krivičnog postupka, kao i u toku ovog postupka, ali samo dok se ne donese pravosnažna sudska odluka o krivici i kazni. Drugim rečima, nema abolicije ukoliko je krivični postupak sproveden i okončan, pa jednom osuđeno za krivično delo lice ne može biti naknadno abolidano.³

² U tom smislu, *abolicija* zapravo predstavlja "zabranu" koja se može odnositi kako na prethodno ispitivanje da li postoji "osnova sumnje" (da je učinjeno krivično delo), odnosno na zabranu vođenja daljeg postupka (npr. u smislu izvođenja osumnjičenog lica pred sud).

³ Međutim, iako se u ovom slučaju ne može primeniti abolicija, osuđeno lice se na osnovu drugih moda-

Zanimljivo je da, pošto abolicija podrazumeva tzv. *apsolutnu zabranu* vođenja krivičnog postupka, lice koje je obuhvaćeno abolicijom ne može zahtevati da se protiv njega povede, odnosno nastavi krivični postupak, čak i u slučaju kada bi ono za to imalo neki poseban interes da se postupak protiv njega vodi (npr. iz političkih razloga).

Konačno, sa građansko-pravnog stanovišta, abolicija ne isključuje pravo trećih lica na naknadu eventualne štete koja je prouzrokovana delom za koje je data abolicija.

b) *Oslobađanje od izvršenja kazne*

Amnestija u smislu oslobađanja od izvršenja kazne može biti potpuna ili delimična. *Potpuno oslobađanje* od izvršenja kazne odnosi se na sve izrečene kazne - kako glavne, tako i sporedne. *Delimično oslobađanje* od izvršenja kazne odnosi se samo na neke od izrečenih kazni, tj. odnosi se samo na smanjenje glavne kazne, ili pak, samo na smanjenje sporedne kazne. Ovaj modalitet amnestije najčešće se primenjuje kod kazni lišenja slobode.

c) *Zamena kazne blažom*

Amnestija se može odnositi na situaciju u kojoj se izrečena kazna *zamenjuje blažom*. Pošto se svaka vrsta kazne u principu može zameniti blažom, načel-

liteta amnestija može osloboditi od izvršenja izrečene kazne ili izrečena kazna zameniti blažom, itd.

no ne postoje nikakva ograničenja u odnosu na ovaj modalitet amnestije.⁴

d) *Brisanje osude*

Amnestija se, takođe, može odnositi i na *brisanje osude* i odgovarajućih podataka o krivičnom delu iz službene evidencije. Amnestija u vidu brisanja osude može se realizovati kako u skladu sa zakonskim normama koje regulišu ovu pravnu situaciju, ali isto tako i mimo njih ako to nalažu posebni razlozi (npr. brisanje osude i drugih podataka iz službene evidencije pre zakonskog roka ili na osnovu okolnosti koje nisu izričito predviđene zakonom). Ovo je moguće iz razloga što se amnestija daje zakonom (o amnestiji), po pravilu, na osnovu pravne maksime *lex specialis derogat legi generali*, tj. da se posebnim zakonom (npr. o amnestiji), jedna situacija može regulisati drugačije od načina na koji je reguliše važeći (npr. krivični) zakon.

e) *Ukidanje pravnih posledica*

Konačno, amnestija se može odnositi i na *ukidanje pravnih posledica osude za krivično delo*. To će biti slučaj kada kao posledica osude za neko krivično delo nastupi određena pravna situacija koja se javlja u vidu nekog ograničenja. Tako, ukoliko je neko ograničenje nametnuto krivičnom osudom (npr. nemogućnost učešća na izborima ili u političkom životu u određenom periodu), amnestijom se

⁴ Tako se, recimo, smrtna kazna može zameniti kaznom zatvora, kazna zatvora novčanom kaznom, itd.

može ukinuti pravna posledica takve osude, odnosno ukida se nametnuto ograničenje.

Osim navedenih, amnestija ima i neke druge pravne karakteristike. U tom smislu, amnestija podrazumeva i određena *ograničenja*. Tako se amnestija ne odnosi na kazne koje su već izvršene, niti amnestija može poslužiti kao osnov za novčanu naknadu zbog izdržane kazne. Osim toga, amnestija ne može biti osnov za naknadu troškova već sprovedenog (i okončanog) krivičnog postupka, niti osnov za povraćaj imovine ili novca oduzetih kao posledica sprovedenog krivičnog postupka i izdržane kazne.

Sa druge strane, opšte je pravilo da davanje amnestije ne može ići na štetu trećih lica. Treća lica koja su na bilo koji način oštećena krivičnim delom za koje je data amnestija imaju pravo da istaknu odgovarajući zahtev za naknadu štete ili povraćaj oduzete stvari, kao i da zahtevaju realizaciju drugih građansko-pravnih potraživanja i pored činjenice da je za to delo data amnestija.

III.

Kada se govori o amnestiji (i aboliciji), treba spomenuti i *pomilovanje*, kao poseban akt kojim se osuđeno lice oslobađa izvršenja kazne (u potpunosti ili delimično), ili mu se ublažava osuda. Ponekad se pomilovanje po svojoj sadržini i pravnim karakteristikama praktično poklapa sa abolicijom, tj. u onim slučajevima kada se pomilovanje odnosi na oslobađanje od krivičnog gonjenja. Razlozi pomilovanja mogu biti različiti (npr. tzv. dobro ponašanje, razlozi društvene i političke prirode: npr. povodom

državnog praznika i sl). Uslovi i postupak za pomilovanje regulisani su odgovarajućim zakonima.⁵ Prema našim važećim propisima, postupak pomilovanja pokreće se molbom ili po službenoj dužnosti, s tim što se u slučaju smrtne kazne postupak obavezno pokreće po službenoj dužnosti (ako iz nekog razloga nije podneta molba). S druge strane, postupak za pomilovanje u vidu oslobađanja od krivičnog gonjenja (abolicija) pokreće se samo po službenoj dužnosti. Pomilovanje daju organi koji su posebno za to ovlašćeni. Tako, Prema Ustavu SRJ, za krivična dela propisana saveznim zakonom, pomilovanje daje predsednik SRJ.⁶ Isto tako, i prema Ustavu Srbije,⁷ odnosno Ustavu Crne Gore⁸, pomilovanje daje predsednik Republike.

IV.

Amnestija je često predviđena i *međunarodnim dokumentima*, posebno mirovnim ugovorima.

⁵ Uporedi: *Zakon o pomilovanju*, "Službeni list SRJ", br. 90/94; *Zakon o pomilovanju*, "Službeni glasnik RS", br. 49/95; *Zakon o pomilovanju*, "Službeni list RCG", br. 12/98)

⁶ Uporedi: *Ustav Savezne Republike Jugoslavije*, "Službeni list SRJ", br. 1/92, član 96, tačka 8.

⁷ Uporedi: *Ustav Republike Srbije*, "Službeni glasnik RS", br. 1/90, član 83, tačka 9.

⁸ Uporedi: *Ustav Republike Crne Gore*, "Službeni list RCG", br. 12/92, član 88, tačka 6.

Tako je odredbama *Dejtonskog sporazuma*⁹ propisana obaveza "Strana", tj. Savezne Republike Jugoslavije, Republike Hrvatske, odnosno Republike Bosne i Hercegovine da donesu odgovarajuće zakone o amnestiji.¹⁰

Prema *Zakonu o amnestiji* SRJ (čl. 1)¹¹: "Amnestiraju se lica koja su do 14. decembra 1995. godine učinila krivično delo *neodazivanju pozivu i izbegavanju vojne službe* iz člana 214.¹² ili krivično delo

⁹ Uporedi: *Dejtonski sporazum*, Aneks VII, član 6, "Naša borba", Beograd, 1996.

¹⁰ Interesantno je, međutim, da u odgovarajućim mirovnim sporazumima zaključenim povodom Kosovske krize i vazdušnih udara NATO saveza na našu zemlju nema odredaba o amnestiji.

¹¹ Uporedi: *Zakon o amnestiji*, "Službeni list SRJ", br. 28/96.

¹² Član 214. *Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije* ("Službeni list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 50/90 i "Službeni list SRJ", br. 35/92, 37/93 i 24/94) - "*Neodazivanju pozivu i izbegavanje vojne službe*" predviđa:

Ko bez opravdanog razloga ne dođe u određeno vreme na regrutovanje, radi saopštenja ratnog rasporeda ili prijema oružja, ili na služenje vojnog roka, vojnu vežbu ili drugu vojnu službu, iako je bio pozvan pojedinačnim ili opštim pozivom, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Ko se krije da bi izbegao obavezu iz stava 1. ovog člana, iako nije bio pozvan pojedinačnim ili opštim pozivom, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

*samovoljnog udaljavanja i bekstva iz Vojske Jugoslavije iz člana 217.*¹³ Krivičnog Zakona Savezne

Ko napusti zemlju ili ostane u inostranstvu da bi izbegao regrutovanje, ili služenje vojnog roka, vojnu vežbu ili drugu vojnu službu, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

Ko poziva ili podstiče više lica na izvršenje dela iz stava 1. do 3. ovog člana, kazniće se za delo iz stava 1. zatvorom do tri godine, a za delo iz stava 2. i 3. zatvorom najmanje jednu godinu.

Učiniac iz stava 2. i 3. ovog člana koji se dobrovoljno javi nadležnom državnom organu može se blaže kazniti ili osloboditi od kazne.

¹³ Član 217. *Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije* ("Službeni list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 50/90 i "Službeni list SRJ, br. 35/92, 37/93 i 24/94) - "Samovoljno udaljavanje i bekstvo iz Vojske Jugoslavije" predviđa:

Vojno lice koje samovoljno napusti svoju vojnu jedinicu ili službu i ne vrati se na dužnost u roku od deset dana ili se u istom roku ne vrati na dužnost sa dozvoljenog bavljenja van jedinice ili službe, kazniće se zatvorom do jedne godine.

Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i vojno lice koje više od dva puta i kraće od deset dana nedovoljeno boravi van svoje jedinice ili službe, kao i vojno lice koje samovoljno napusti svoju jedinicu ili službu za vreme izvršenja važnog zadatka ili povećanog stepena borbene gotovosti jedinice.

Vojno lice koje se krije da bi izbeglo službu u Vojsci Jugoslavije, ili koje samovoljno napusti svoju jedinicu ili službu i ne vrati se na dužnost u roku od

Republike Jugoslavije (...), osim profesionalnih vojnika, odnosno aktivnih oficira i aktivnih mladih oficira."¹⁴

Ovim zakonom predviđena je amnestija u odnosu na: a) oslobađanje od krivičnog gonjenja; b) oslobađanje od izvršenja kazne i c) brisanje osude.¹⁵ Ovaj Zakon sadrži i odredbe o ukidanju pritvora, žalbi, i primeni odredaba Zakona o krivičnom postupku koji se odnosi na amnestiju, u slučaju da ovim zakonom nije drugačije propisano.¹⁶

trideset dana ili se u istom roku ne vrati sa dozvoljenog bavljenja van jedinice ili službe, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

Vojno lice koje napusti zemlju ili ostane u inostranstvu da bi izbeglo službu u Vojsci Jugoslavije, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu.

Vojno lice koje priprema bekstvo u inostranstvu da bi izbeglo službu u Vojsci Jugoslavije, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

Učiniac dela iz stava 3. i 4. ovog člana koji se dobrovoljno javi nadležnom organu može se blaže kazniti.

¹⁴ U ovom slučaju amnestija nije potpuna u smislu da se *Zakon o amnestiji* ne odnosi na "(...) profesionalne vojnike, odnosno aktivne oficire i aktivne mlade oficire".

¹⁵ Uporedi: *Zakon o amnestiji*, "Službeni list SRJ", br. 28/96, član 2.

¹⁶ Uporedi: *Zakon o amnestiji*, "Službeni list SRJ", br. 28/96, član 5, 7, i 9.

S a d r ŷ a j

AMNESTIJA

Kampanja - Zakon - Slučajevi

Amnestija

Biljana Kovačević-Vučo <i>Balkan: dezerteri kao ŷrtve i rata i mira</i>	9
Stevan Lilić <i>Amnestija: pojam i pravna priroda</i>	15
Gradimir Nalić <i>Amnestija – Sudski slućajevi</i>	26
Mr Srećko Mihailović <i>Amnestija – oćima javnog mnjenja Srbije</i>	44

Kampanja

<i>Kampanja za usvajanje Zakona o amnestiji (Radio B-92 – Intervju dana)</i>	
Biljana Kovačević-Vučo	69
<i>Kampanja – Projekt</i>	
Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava	79
<i>Okrugli sto o amnestiji</i>	
Odbor za ljudska prava jugoslovenske akcije nevladinih organizacija, UGS ‘Nezavisnost’, Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava	88
<i>Konceptualni model Zakona o amnestiji</i>	
Igor Sikavica	125
<i>Jedan poziv menja sve – Kampanje za amnestiju u domaćoj i stranoj javnosti</i>	
Bojan Tonćić	129
<i>Dezerteri i lica poreklom iz SR Jugoslavije koja izbegavaju vojnu obavezu u zemljama azila - vaŷne ćinjenice</i>	
UNHCR	137

Dodatak

<i>Dejtonski sporazum (Aneks VII)</i>	147
<i>Zakon o amnestiji Savezne Republike Jugoslavije</i>	148
<i>Zakon o amnestiji Bosne i Hercegovine</i>	151
<i>Zakon o općem oprostima Republike Hrvatske</i>	154